

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ
POLİS AKADEMİYASI**

“DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrası

“İNZİBATİ MƏSULİYYƏT” FƏNNİ ÜZRƏ

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu № 1. “İnzibati proses və yurisdiksiya”

Tərtib etdi: “DİO-nun inzibati fəaliyyəti” kafedrasının rəisi, polis polkovniki,
h.ü.f.d., dosent Rafiq Nəcəfquliev

Mühazirə kafedranın iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Protokol № ____ “ ____ ” _____ 2018-ci il

Dəyişiklik edilib: “ ____ ” _____ 2019-cu il.

Əlavə edilib: “ ____ ” _____ 2020-cu il.

Bakı – 2018

Mövzu № 1. İnzibati proses və yurisdiksiya

PLAN :

Giriş

1. İnzibati prosesin anlayışı və təyinatı.
2. İnzibati-prosessual fəaliyyət.
3. İnzibati yurisdiksiya.

Nəticə

İstifadə və tövsiyə edilən mənbələr:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 1995 (2016).
2. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətlər Məcəlləsi. Bakı, 2016.
3. “Polis haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı, 2016.
4. “İnzibati xətlər haqqında işlərə baxmağa səlahiyyəti olan vəzifələrin Siyahısının təsdiq edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 23 fevral 2017-ci il tarixli Fərmanı.
5. Dərs vəsaiti. İnzibati hüquq R. Nəcəfquliyev. Bakı, 2018.
6. Dərs vəsaiti. İnzibati məsuliyyət (sxemlərdə). V. Abışov, A. İsmayılov, R. Nəcəfquliyev. Bakı, 2012.
7. Dərs vəsaiti. İnzibati məsuliyyət. V. Abışov, R. Nəcəfquliyev. Bakı, 2017.
8. Tədris kursu. İnzibati məsuliyyət. R. Nəcəfquliyev. Bakı, 2018.
9. Hüquq ensiklopediyası. A.İ. Quliyev. Bakı-Qanun-2007.1108 s.
10. Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti. Ağamusa Axundov. Bakı, “elm” nəşriyyatı, 2005, 452 səh.
11. [www. e-qanun.az](http://www.e-qanun.az)
12. [www. huquqiaktlar.gov.az](http://www.huquqiaktlar.gov.az)
13. [www. preslib.az](http://www.preslib.az).

Giriş

Hüquqi dövlətin formalaşması, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi bütün hüquq-mühafizə orqanlarının, o cümlədən polis orqanlarının fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsini tələb edir.

Ölkədəki hüquq qaydasının vəziyyəti polis orqanlarının inzibati xətalara qarşı mübarizənin təşkili və həyata keçirməsindən çox asılıdır. İnzibati xətalara qarşı mübarizə polisin inzibati fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri olan inzibati yurisdiksiya fəaliyyəti ilə aparıldığı üçün mühazirəmizin vasitəsi ilə əldə edəcəyiniz biliklər həm nəzəri, həm də təcrübə cəhətdən böyük əhəmiyyət kəsb edir. Çünki gələcək fəaliyyətinizdə inzibati xətalara qarşı mübarizəni həyata keçirərkən istifadə edəcəyiniz inzibati yurisdiksiya fəaliyyətinin inzibati xətalara qanunvericiliyinə müvafiq olaraq həyata keçirməlisiniz. Bunu təmin etmək üçün bu günkü mühazirənin vasitəsi ilə mənimsənilməsi zəruri olan biliklərə siz tərəfdən yiyələnmək mütləq xarakter daşıyır. Daha dəqiq desək, bu biliklərə yiyələnmədən gələcək fəaliyyətinizdə inzibati yurisdiksiya fəaliyyətini qanunvericiliyin tələblərinə müvafiq olaraq həyata keçirməyiniz mümkün olmayacaq.

Mühazirənin vasitəsi ilə siz gələcək xidməti fəaliyyətinizdə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının, eləcə də inzibati xətalara qanunvericiliyinin prinsiplərindən irəli gələn digər tələblərin təmin edilməsinə nail olmuş olarsınız.

Bu mühazirədə birinci növbədə inzibati prosesin və inzibati prosesual fəaliyyətin, inzibati yurisdiksiyanın anlayışı, vəzifələri və prinsipləri, ikinci növbədə inzibati prosesdə iştirak edən şəxslərin hüquq və azadlıqları ilə tanış olacaqsınız.

Mühazirədə verilən izahlar əsasında inzibati xətalara qanunvericiliyinə müvafiq olaraq həyata keçirilən yurisdiksiya fəaliyyəti üzrə peşə bacarıq və vərdislərinə yiyələnmə biləcəksiniz.

Sual 1. İnzibati prosesin anlayışı və təyinatı

Məişət həyatında hər birimizin iştirakçısı olduğu müəyyən proseslər mövcuddur. Professor Ağamusa Axundovun müəllifi olduğu “Azərbaycan dilinin izahlı lüğəti”ndə qeyd edilir ki, proses dedikdə, müəyyən bir hadisənin gedişi, nəticə əldə etmək üçün görülən iş, məhkəmədə işlərə baxılması qaydası başa düşülür. Proses müəyyən nəticənin əldə olunmasına yönəlmiş ardıcılıqla həyata keçirilən hərəkətlər məcmusudur və fəaliyyətin həyata keçirilməsi qaydasıdır.

İdarəçilik fəaliyyəti müəyyən ardıcılıqla həyata keçirilir. İdarəçilik hərəkətlərinin ardıcılığı idarəetmə prosesini təşkil edir. Başqa sözlə desək, idarəçilik prosesi hərəkətdir. O, hərəkətlərin və hərəkətlərlə bağlı münasibətlərin inkişaf mərhələləridir. İdarəçilik hərəkətlərinin həyata keçirilməsi qaydaları hüquq normaları ilə tənzimlənir. Bu normaları inzibati hüququn prosesual normaları təşkil edir. Deməli, inzibati proses icra hakimiyyəti sahəsində qanunvericiliklə tənzimlənən müəyyən fərdi işlərin həll edilməsi qaydasıdır.

İnzibati proses inzibati hüququn maddi və digər hüquq sahələrinin normalarının düzgün həyata keçirilməsinə yönəlmişdir.

İnzibati prosesin obyektini müxtəlif hüquq sahələri ilə tənzimlənən (inzibati, əmək, maliyyə, mülki hüquq, cinayət hüququndan başqa) idarəçilik xarakterli ictimai münasibətlər təşkil edir.

Bu xüsusiyyət ilə fərdi işlərin həlli üzrə inzibati icraatın məcmusu kimi təsvir etməyə xarakterizə olunur.

Fərdi işlərin aşağıdakı növləri fərqləndirilir:

- vətəndaşların müraciətləri ilə bağlı olan işlər;
- intizam xətaları haqqında işlər;
- vurulmuş ziyanın ödənilməsi ilə əlaqədar olan işlər;
- inzibati nəzarətlə əlaqədar olan işlər
- inzibati xətalar haqqında işlər və s.;

Qeyd edildiyi kimi, inzibati hüquq normaları dövlət idarəetməsinə aid müxtəlif məsələləri tənzimləyir və hüquq subyektlərinin əksər hissəsinə aiddir. Bu baxımdan inzibati prosesin idarəetmədə qanunçuluğun təmin edilməsi üçün əhəmiyyəti çox böyükdür. İnzibati hüquqi (maddi) normaların realizəsi zamanı tələb olunan hərəkətlərin həyata keçirilməsində ardıcılığa və onların hüquqi göstərişlərinə riayət edilməsi idarəetmədə qanunçuluğun təmini deməkdir.

Qüvvədə olan inzibati xətalar qanunvericiliyinin prosesual normaları hüquq tətbiqetmə aktlarının qəbul edilməsi qaydalarını, inzibati prosesin iştirakçılarının hüquqlarının və vəzifələrinin həyata keçirilməsi qaydasını və s. müəyyənləşdirir.

İnzibati prosesi digər proseslərdən (cinayət, mülki) fərqləndirən spesifik xüsusiyyəti onun həyata keçirilməsində ardıcılığa tam riayət edilməsi ilə izah olunur. O, inzibati hüququn maddi və digər hüquq sahələrinin normalarının realizə və idarəçilik fəaliyyətinin xüsusi hüquqi formasıdır.

İnzibati prosesin məzmununu idarəçilik sahəsində öz səlahiyyətlərini və vəzifələrini yerinə yetirən inzibati hüququn subyektlərinin idarəçilik münasibətləri təşkil

edir.

İnzibati prosesi başqa proseslərdən (cinayət və mülki proseslərdən) fərqləndirən cəhətlərdən biri də, mürəkkəb struktura malik olan və inzibati hüququn müxtəlif prosesual normaları ilə tənzimlənən ictimai münasibətlərin geniş dairəsini əhatə etməsidir.

İnzibati prosesə xas olan xüsusiyyətlərdən biri kimi həm də onun tətbiq olunma sahəsidir. O, inzibati hüquq normalarının realizəsi və inzibati hüquq münasibətlərinin müdafiəsi ilə bitmir. Dövlət idarəetmə orqanlarının, vəzifəli şəxslərin və idarəetmənin digər subyektlərinin hüquq tətbiqetmə fəaliyyətində çox vaxt maliyyə, torpaq və s. hüquq sahələrin normaları da tətbiq olunur. Göstərilən hüquq sahələrinin normaları inzibati hüququn prosesual normaları ilə müəyyən edilmiş qaydalara müvafiq tətbiq edilir.

İcra hakimiyyəti sahəsində işlərin həll edilməsi inzibati prosesin prinsiplərini, habelə proses iştirakçılarının prosesual hüquq və vəzifələrini əhatə edir.

İdarəçilik fəaliyyətinin tərkib hissəsi kimi inzibati proses dövlət idarəetməsinin ümumi prinsiplərinə əsaslanır və bu prinsiplər inzibati prosesdə özünəməxsus olunur.

İnzibati prosesin xüsusiyyətlərini əks etdirən və onun mahiyyətini açıqlayan əsas prinsiplər aşağıdakılardır:

- qanunçuluq;
- obyektiv həqiqət;
- aşkarlıq;
- tərəflərin bərabərliyi;
- prosesin yerli əhalinin dilində aparılması;
- qənaətlilik və səmərəlilik;
- orqan və vəzifəli şəxslərin prosesin lazımi qaydada aparılmasına və işin düzgün həll olunmasına görə məsuliyyət prinsipi və s.

Sadalanın prinsiplər aşağıdakı məzmunu malikdir:

1. Qanunçuluq prinsipi. İnzibati hüququn maddi hüquqi normalarının tətbiqi bütün hallarda qanuna müvafiq olmalıdır. Normalar inzibati hüququn prosesual normalarında göstərilmiş qaydaya uyğun olaraq həyata keçirilir. İnzibati prosesdə qanunçuluq inzibati hüququn və digər hüquq sahələrinin normalarının həyata keçirilməsi qaydalarına ciddi surətdə əməl etmək tələbi kimi çıxış edir. Qanunçuluq inzibati prosesin iştirakçılarının hüquqlarının və mənafeələrinin qorunmasını da nəzərdə tutur. İnzibati prosesin istənilən iştirakçısının hüquq və mənafeələrinin pozulması halları baş verdikdə iştirakçı qanunsuz hərəkətlər barədə şikayət verə bilər. Qanunçuluq prinsipinə uyğun olaraq, inzibati xətalər qanunvericiliyində vətəndaşların hüquqlarının qorunmasına xüsusi diqqət yetirilir. Bu məqsədlə vətəndaşların hüquqlarının qorunması üzrə məhkəmə müdafiəsi təşkil edilir. Vətəndaşlar qanunsuz qərarlar və s. barədə məhkəməyə şikayət ərizəsi verə bilərlər.

2. Obyektiv həqiqət prinsipi. İşin bütün hallarının hərtərəfli, tam və obyektiv surətdə tədqiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu prinsip hüquq tətbiqindən vəzifəli şəxsdən işə baxarkən bütün sübutların dəqiq təhlilini və onların düzgün qiymətləndirməsini tələb edir. Zəruri hallarda əlavə sənədləri tələb etmək, yoxlama və

ekspertiza aparmaq, işin obyektiv surətdə həll olunması üçün başqa tədbirləri də həyata keçirmək lazımdır. Qanunvericilik işin mahiyyətini diqqətlə araşdırılmasını, birtərəfliyi və habelə qərəzliyi tamamilə istisna etməyi tələb edir.

Obyektiv həqiqət prinsipinin əhəmiyyəti idarəetmə subyektləri tərəfindən hüququn tətbiq edilməsində, faktların və şəraitin müəyyənləşdirilməsi ilə yanaşı, həm də onun bu faktlara və şəraitə uyğun hüquq normalarının tətbiqi ilə əlaqədardır.

3. Tərəflərin qanun qarşısında bərabərlik prinsipi. Hər bir vətəndaş sosial və xidməti vəziyyətindən, o cümlədən digər hallardan asılı olmayaraq qanun qarşısında bərabərdir. İnzibati proses iştirakçısına müvafiq hüquqi yardımın göstərilməsi inzibati proses iştirakçıları tərəfindən lazımi qaydada öz hüquqlarından istifadə etmək və üzərlərinə qoyulmuş vəzifələrə riayət etmə, eləcə də işə baxan orqana nəzarət olunma təhlili aparılan prinsiplərin mahiyyətini təşkil edir.

4. Aşkarlıq prinsipi. İnzibati prosesin bu prinsipinə görə proses açıq şəkildə keçirilməli və vətəndaşlara bu barədə lazımi məlumat verilməlidir. Bir qayda olaraq, proses açıq keçirilir və proses iştirakçılarında prosesual hüquqlardan maneəsiz istifadə edilməsinə, işin materialları ilə, sənədlərlə və s. ilə tanış olmağa imkan yaradılır. İnzibati prosesdə iştirak etmək üçün ictimaiyyətin nümayəndələri cəlb olunur. İşə maraq göstərən orqanlar, təşkilatlar işin materialları və iş üzrə qəbul olunmuş qərarlarla tanış ola bilərlər. Bir çox qərarlar açıq surətdə elan olunur.

5. İnzibati prosesin yerli əhalinin dilində aparılması. Bu prinsipə əsasən prosesə icraat aparılan dili bilməyən şəxslər öz ana dilində izahat vermək və tərcüməçinin köməyindən istifadə edə bilərlər.

6. Prosesin qənaətliyi və səmərəliyi. Bu prinsip prosesin tezliklə keçirilməsini və eyni zamanda onun aparılmasına böyük maliyyə xərcləri sərf etmədən təşkilinə yönəlmişdir. Prosesin qənaətliyinə və effektivliyinə işin baxılma vaxtının qanunvericilik tərəfindən müəyyən edilməsi də şərait yaradır.

7. Orqanların və vəzifəli şəxslərin prosesin lazımi qaydada aparılmasına və işin düzgün həll olunmasına görə məsuliyyəti. Adı çəkilən prinsipin təhlilindən aydın olur ki, proses qaydalarının pozulmasında, yaxud qanunsuz qərar çıxarmaqda təqsirli hesab edilən şəxslər inzibati və cinayət məsuliyyəti daşıyırlar.

İnzibati prosesin subyektləri

İnzibati prosesdə subyekt kimi (iştirakçı kimi) Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları, əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər, dövlət orqanları, idarə, müəssisə və təşkilatlar, qeyri-hökumət təşkilatları, dövlət qulluqçuları, qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələri çıxış edirlər.

İnzibati prosesin subyektlərinin hüquqi vəziyyəti aşağıdakılarla müəyyən edilir:

Subyekt prosesdə öz qanuni mənafeələrini və hüquqlarını müdafiə edən tərəfdir.

inzibati prosesdə iştirakçılar qismində şahid, ekspert, tərcüməçi və s. kimi çıxış edə bilərlər.

İnzibati xəta haqqında iş üzrə icraatda zərər çəkən şəxs prosesin iştirakçısı hesab olunur. İnzibati prosesin iştirakçıları kimi tərəflərinin hüquqlarının müdafiəçisi kimi çıxış

edən şəxslər (vəkillər və nümayəndələr) çıxış edə bilirlər.

Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları, əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər inzibati proses subyektlərinin çoxsaylı qrupunu təşkil edirlər. Onlar inzibati prosesdə aşağıdakı qismdə çıxış edirlər:

- öz hüquqlarının realizəsi, yaxud vəzifələrinin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar işin həll edilməsi üzrə səlahiyyəti olan orqan qarşısında iş qaldıran şəxslər;
- inzibati işlərin həll edilməsi səlahiyyəti olan orqanda hüququn pozulması, yaxud tanınmaması ilə əlaqədar hüququnun müdafiəsini tələb edən tərəf kimi, yaxud orqanda şikayətçinin (ərizəçinin) hüquqlarının pozulması və ya tanınmaması ilə əlaqədar barəsində iddia qaldırılan tərəf kimi;
- üçüncü şəxs kimi mübahisə predmeti barədə müstəqil (özünün) tələbləri ilə müraciət edən, yaxud müraciət etməyən, lakin tərəflərin biri ilə birləşən şəxs kimi;
- qanunvericiliklə nəzərdə tutulmamış hallarda səlahiyyətli nümayəndə kimi;
- inzibati məsuliyyətə cəlb olunan şəxs kimi;
- zərər çəkən şəxs kimi (inzibati xəta nəticəsində mənəvi, fiziki və maddi zərər vurulmuş şəxs kimi);
- başqa şəxslərin hüquqlarını və mənafelərini qoruyan şəxs kimi;
- şahid kimi.

Sadalanan hallarda vətəndaşın inzibati proses iştirakçısı kimi hüquqi statusu onun prosesdə iştirak etdiyi qismdən irəli gəlir və özünəməxsus xüsusiyyətə malikdir. Lakin qanunvericilik ümumi prosesual hüquqları və vəzifələri müəyyən etməklə vətəndaşların inzibati-prosessual hüquq fəaliyyətini və inzibati-prosessual fəaliyyət qabiliyyətini təsdiq edir.

Dövlət orqanları. Dövlət hakimiyyət orqanları müxtəlif idarəçilik işlərinin həll edilməsi üzrə müxtəlif səlahiyyətlərə malikdir. Dövlət orqanları, əsasən, icra hakimiyyəti orqanları inzibati prosesdə aşağıdakı qismdə çıxış edir:

- inzibati işləri həll edən orqan kimi;
- inzibati işləri həll etmək hüququ olan orqan qarşısında inzibati iş qaldıran orqan kimi;
- inzibati mübahisənin tərəfi kimi;
- üçüncü şəxs kimi;
- başqa şəxslərin hüquq və mənafelərini müdafiə edən orqan kimi.

İdarə, müəssisə və təşkilatlar. Təsərrüfat, sosial-mədəni və inzibati-siyasi fəaliyyətin həyata keçirilməsində idarə, müəssisə və təşkilatlar hüquqi şəxs kimi mühüm əhəmiyyət kəsb edirlər. Qeyd olunan qurumlar inzibati prosesdə aşağıdakı qismdə çıxış edə bilirlər:

- öz funksiyalarının yerinə yetirilməsilə əlaqədar inzibati işi həll etmək hüququ olan orqan qarşısında inzibati iş qaldıran tərəf kimi;
- inzibati mübahisənin tərəfi kimi;
- üçüncü şəxs kimi;
- başqa şəxslərin hüquqlarını və mənafelərini müdafiə edən tərəf kimi.

Qeyri-hökumət təşkilatları. Əmək kollektivləri, ictimai birliklər, fondlar,

həmkarlar ittifaqları, könüllü birliklər inzibati prosesin subyektləri kimi aşağıdakı qismdə çıxış edə bilirlər:

- öz funksiyalarının yerinə yetirilməsilə əlaqədar inzibati işi həll etmək hüququ olan orqan qarşısında inzibati iş qaldıran tərəf kimi;
- inzibati mübahisənin tərəfi kimi;
- üçüncü şəxs kimi;
- başqa şəxslərin hüquqlarını və mənafeələrini müdafiə edən tərəf kimi;
- qanunvericiliklə müəyyən edilmiş hallarda və çərçivədə inzibati işi həll edən təşkilat kimi.

Dövlət qulluqçuları inzibati prosesin subyektləri kimi aşağıdakı kimi çıxış edə bilirlər:

- inzibati işi həll edən hakimiyyət nümayəndəsi və ya vəzifəli şəxs kimi;
- öz funksiyalarının yerinə yetirilməsilə əlaqədar inzibati işi həll etmək hüququ olan orqan qarşısında inzibati iş qaldıran şəxs kimi;
- inzibati mübahisənin tərəfi kimi;
- dövlət orqanının nümayəndəsi kimi;
- üçüncü tərəf kimi;
- inzibati məsuliyyətə cəlb olunan şəxs kimi.

Qeyri-hökumət təşkilatlarının işçiləri (qulluqçuları) və onların nümayəndələri inzibati hüquqlara və vəzifələrə malikdirlər. Onlar inzibati prosesdə aşağıdakı qismdə çıxış edə bilirlər:

- öz vəzifə funksiyalarının yerinə yetirilməsilə əlaqədar inzibati işi həll etmək hüququ olan orqan qarşısında inzibati iş qaldıran tərəf kimi;
- inzibati mübahisənin tərəfi kimi;
- qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndəsi kimi;
- üçüncü şəxs kimi;
- qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş hallarda inzibati işi həll edən şəxs kimi;
- inzibati məsuliyyətə cəlb olunan tərəf kimi.

İnzibati prosessual hüquq qabiliyyəti (inzibati prosessual hüquqlara və vəzifələrə malik olmaq qabiliyyəti) proses iştirakçıları olan və yuxarıda adı çəkilmiş bütün subyektlərə xasdır.

İnzibati prosesdə şəxsin öz hüquqlarını həyata keçirmək və vəzifələrini yerinə yetirmək, habelə işin aparılmasını öz nümayəndəsinə tapşırmaq qabiliyyəti inzibati-prosessual fəaliyyət qabiliyyəti adlanır.

Vətəndaşlarda inzibati-prosessual fəaliyyət qabiliyyəti bir qayda olaraq 16 yaşa çatdıqda yaranır, lakin qanunvericilikdə başqa hal nəzərdə tutula bilər. Natamam fəaliyyət qabiliyyəti vətəndaşlarda göstərilən yaşdan tez əmələ gələ bilər. Dövlət orqanlarında, idarə, müəssisə və təşkilatlarda, qeyri-hökumət təşkilatlarında inzibati-prosessual fəaliyyət qabiliyyəti onların yarandığı vaxtdan əmələ gəlir. İnzibati-prosessual vəzifələri və hüquqları olan dövlət qulluqçularında inzibati-prosessual fəaliyyət qabiliyyəti onların müəyyən edilmiş qaydada vəzifəyə təyin edilməsi, yaxud seçilməsi vaxtından yaranır.

Qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələrində inzibati-prosessual fəaliyyət

qabiliyyəti onların inzibati prosesdə nümayəndə kimi çıxış etmək səlahiyyəti verilən vaxtdan başlanır. İnzibati prosesin subyektlərinin konkret işinin aparılmasında hüquqi vəziyyəti hansı qismdə çıxış etmələrindən asılıdır.

İnzibati prosesin subyektləri kimi DİO bu prosesdə başqa dövlət orqanları kimi çıxış edirlər. İnzibati prosesin subyekti kimi çox vaxt inzibati prosesin tərəfi və ya məsələni həll edən orqan kimi çıxış edir. İctimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində bir çox məsələlər DİO tərəfindən baxılır və həll edilir. DİO geniş yurisdiksiya səlahiyyətlərinə malikdir. DİO-nun səlahiyyətli subyektlər təqsirkar şəxslər barədə inzibati tənbeh tətbiq etmə haqqında qərar çıxarır, yaxud başqa inzibati məcburetmə tədbirləri tətbiq edirlər.

DİO işin həll edilməsinə səlahiyyəti olmadığı halda öz funksiyalarının yerinə yetirilməsilə əlaqədar aidiyyəti orqan qarşısında inzibati iş qaldıran orqan kimi çıxış edir. DİO-nun fəaliyyəti barədə şikayət verilmişdirsə, o, inzibati prosesin tərəfi kimi çıxış edir və müəyyən prosesual vəzifələrə malikdir. DİO-nun səlahiyyətinə aid olmayan inzibati işlərdə o, inzibati xəta haqqında protokol tərtib etmiş tərəf kimi çıxış edirlər.

Sualı yekunlaşdırarkən bir daha qeyd etmək istərdik ki:

1. İnzibati proses icra hakimiyyəti sahəsində qanunvericiliklə tənzimlənən müəyyən fərdi işlərin həll edilməsi qaydasıdır.

2. İnzibati prosesin obyektini müxtəlif hüquq sahələri ilə tənzimlənən (inzibati, əmək, maliyyə, mülki hüquq, cinayət hüququndan başqa) idarəçilik xarakterli ictimai münasibətlər təşkil edir.

3. Fərdi işlərin həlli üzrə inzibati icraatın məcmusu kimi təsvir etməyə xarakterizə olunur və onların aşağıdakı növləri mövcuddur:

- vətəndaşların müraciətləri ilə bağlı olan işlər;
- intizam xətaları haqqında işlər;
- vurulmuş ziyanın ödənilməsi ilə əlaqədar olan işlər;
- inzibati xətalər haqqında işlər;
- inzibati nəzarətlə əlaqədar olan işlər və s.

4. İnzibati prosesin məzmununu idarəçilik sahəsində öz səlahiyyətlərini və vəzifələrini yerinə yetirən inzibati hüquq subyektlərinin idarəçilik münasibətləri təşkil edir.

5. İnzibati prosesdə subyekt kimi (iştirakçı kimi) Azərbaycan Respublikasının vətəndaşları, əcnəbilər və vətəndaşlığı olmayan şəxslər, dövlət orqanları, idarə, müəssisə və təşkilatlar, qeyri-hökumət təşkilatları, dövlət qulluqçuları, qeyri-hökumət təşkilatlarının nümayəndələri çıxış edirlər.

Sual 2. İnzibati prosessual fəaliyyət

İcra hakimiyyəti dövlət hakimiyyətinin bir istiqaməti olaraq müxtəlif xarakterli hərəkətlərlə həyata keçirilir. Bu hərəkətlər öz növbəsində dövlət idarəçilik fəaliyyətini xarakterizə edir. Dövlət fəaliyyətinin adı çəkilən növü hüquqi təbiətinə görə prosessual formaya malikdir.

Hüquqi baxımdan prosesin təyinatı maddi hüquq normalarının həyata keçirilməsindən ibarətdir. Buna əsaslanaraq, inzibati hüququn maddi normalarının həyata keçirilməsi üzrə fəaliyyəti inzibati proses kimi qəbul etmək olar. İnzibati proses müvafiq normaların dispoziyasında nəzərdə tutulmuş hüquqi nəticələrini əldə edilməsi məqsədilə göstərilən normaların dövlət idarəetmə sahəsində tətbiq edilməsinin təmini ilə xarakterizə olunur. Prosessual formada həyata keçirilən bu funksiya icra fəaliyyəti subyektlərinin müstəsna hüququdur. İcra hakimiyyətinin vəzifə və funksiyalarının realizəsi bu formada baş verir. Hüquq tətbiqetmə prosesi yalnız müvafiq davranış qaydalarına riayət edilməsinin təmin edilməsi ilə bitmir. Burada icra hakimiyyəti subyektləri tərəflərdən maddi normalara müvafiq sanksiyaların tətbiq edilməsi də daxildir.

İnzibati prosesi xarakterizə edən müvafiq fəaliyyətlərə (hüquq tətbiqetmə və hüquq mühafizə) xas olan ümumi keyfiyyətlər aşağıdakı:

- prosesin hüquqi mənada əsas əlamətdən birbaşa asılılığı;
- icra hakimiyyətinin praktiki realizəsi üzrə fəaliyyətin xüsusiyyətlərlə üzvü surətdə bağlılığı.

Sadalanən keyfiyyətlər icra hakimiyyəti subyektlərinin birtərəfli hüquqi hakimiyyət iradəsinin ifadəsində öz əksini tapır. İnzibati prosessual fəaliyyət bu keyfiyyətlərin təsiri ilə həyata keçirilir. O, faktiki olaraq icra hakimiyyətini dinamikada (onun formaları və metodları və s. ilə yanaşı) xarakterizə edən elementlərdən biridir.

İnzibati hüquq münasibətləri yalnız prosessual münasibətlər kimi qəbul edilir. Çünki hüquqi münasibətlərin göstərilən növünün xüsusiyyətləri ilk növbədə prosessual formada ifadə olunur.

İnzibati prosessual fəaliyyət iki variantda ifadə oluna bilər:

- a) inzibati prosedura;
- b) inzibati yurisdiksiya.

İnzibati prosedura (operativ-sərəncamvermə icraatı) - dövlət idarəetmə orqanları və onların vəzifəli şəxsləri tərəfindən eynicinsli və müsbət xarakterli, yəni əsasında inzibati-hüquqi mübahisə olmayan işlərin həlli üzrə inzibati hüquq normaları ilə tənzimlənən fəaliyyət qaydasıdır.

İnzibati prosedura (operativ-sərəncamvermə icraatı) icraatlarının növləri aşağıdakılardır:

- qeydiyyat işləri icraat;
- xidməti icraat;
- təltif işləri üzrə icraat;

- lisenziyaların verilməsi üzrə icraat;
- xüsusi icazələrin verilməsi üzrə icraat.

İnzibati yurisdiksiya - dövlət idarəetmə orqanları və onların vəzifəli şəxsləri tərəfindən mənfi xarakterli, yəni əsasında inzibati-hüquqi mübahisə olan fərdi inzibati işlərin həll edilməsi və zəruri hallarda müvafiq hüquqi sanksiyaların inzibati qaydada (məhkəməyə müraciət etmədən) tətbiq edilməsi üzrə qanunvericiliklə tənzimlənən fəaliyyət qaydasıdır.

İnzibati prosedura və inzibati yurisdiksiyanın oxşar cəhətləri vardır: işlərin əsasən məhkəmədən kənar qaydada aparılması; işlərin bir qayda olaraq fərdi xarakteri; onların çox vaxt bir normativ aktla tənzimlənməsi (məsələn, vətəndaşların ərizə, təklif və şikayətlərinin baxılması bir qayda üzrə həll edilir, baxmayaraq ki, inzibati-hüquqi mübahisə yalnız şikayətlə əlaqədar yaranır) və s.

Nəzərə almaq vacibdir ki, icra orqanı (vəzifəli şəxs) ya inzibati hüquqi mübahisənin araşdırılması və həll edilməsi ilə əlaqədar olmayan hərəkətlər görür, yaxud onun gördüyü tədbirlər dövlət idarəetmə sahəsində yaranan mübahisə ilə mütləq əlaqələndirilir.

Yurisdiksiya xarakterli inzibati prosessual fəaliyyət sahəsinə icra orqanlarının (vəzifəli şəxslərin) istənilən hüquq mühafizə hərəkətlərini aid etmək olmaz (əgər onların predmetini konkret inzibati hüquqi mübahisə təşkil etmirsə). Məsələn, yoxlama-nəzarət səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsi (yoxlamanın bu və ya digər variantının seçilməsi, yoxlama qaydası). Burada inzibati hüquqi mübahisə mövcud deyil, mübahisə yoxlamanın nəticələrinə görə yarana bilər (məsələn, sanksiyaların tətbiqinə qarşı şikayət verildikdə). Göstərilən misal qeyri-yurisdiksiyalı inzibati prosessual fəaliyyətə aiddir. İcazəverici, həvəsləndirici və digər idarəçilik tədbirləri (hərəkətləri) zamanı inzibati prosedura daha çox nəzərə çarpır. Analoci olaraq vətəndaşların ərizələrinə və şikayətlərinə baxılmasını müqayisə etmək olar. Bir qayda olaraq vətəndaşların subyektiv hüquqlarının realizəsi ilə əlaqədar ərizələr konkret inzibati hüquqi mübahisənin həlli zamanı isə şikayətlər araşdırılır.

İdarəçilik münasibətlərində iştirakçıların davranışının hüquqi qiymətləndirilməsi inzibati prosessual fəaliyyətin hər iki variantı çərçivəsində həyata keçirilir. İnzibati yurisdiksiya fəaliyyəti həyata keçirilərkən qiymətləndirmənin hər iki tərəfə aid edilməsini tələb edir. İnzibati prosessual fəaliyyət zamanı isə hüquqi qiymət yalnız müvafiq vəsatətlərin təmin olunması şərti kimi çıxış edir (məsələn, lisenziyanın verilməsi və s.). İnzibati proseseual fəaliyyət zamanı müvafiq proseduralara ehtiyac olmadıqda hüquqi qiymət verilməyə də bilər (məsələn, idarəçilik qərarının hazırlanmasında), lakin inzibati yurisdiksiya üçün qiymət verilməsi vacib şərtidir.

Hər iki variantda xaraktercə fərqlənən fərdi inzibati işlər mövcuddur və onlar mübahisəli xarakter daşıyırlar. Göstərilən proseduralarda çox vaxt fərdi işlər mövcud olmur (məsələn, inzibati kargüzarlıqda).

İnzibati yurisdiksiyanı həyata keçirərkən məcburetmə inzibati hüquqi

mübahisənin həllinin mümkün olan nəticəsidir. O, öz ifadəsini təqsirkara qarşı müvafiq hüquqi və ya inzibati məsuliyyət tədbirlərinin tətbiq edilməsində tapır. İnzibati prosedura göstərilən xüsusiyyətdən məhrumdur. Təcrübi cəhətdən ondan məsuliyyət mexanizminin işə salınması kimi deyil, dövlət idarəçilik fəaliyyətinin digər məqsədlərinin həyata keçirilməsinin prosessual vasitəsi kimi istifadə olunur. Buraya məsuliyyət xarakteri daşımayan inzibati məcburetmə vasitələrinin tətbiqi də daxildir (xəbərdaretmə və qarşısının alınması).

İnzibati prosedura fəaliyyəti bir qayda olaraq, öz mürəkkəbliyi ilə xarakterizə olunmur (məsələn, ictimai birliyi qeydiyyatdan keçirmək üçün ərizənin və digər təsis sənədlərinin təqdim edilməsi kifayətdir). Lakin inzibati-hüquqi mübahisənin həlli zamanı dəqiq araşdırmaların aparılması zəruridir.

İnzibati prosessual fəaliyyət dedikdə, xüsusi səlahiyyətli dövlət orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin dövlət idarəetmə prosesində həyata keçirilən və inzibati prosedura və ya inzibati yurisdiksiya formasında ifadə olunan hüquqyaratma, hüquq tətbiqetmə və hüquq mühafizə fəaliyyəti başa düşülür.

İnzibati prosessual fəaliyyət müəyyən prinsiplərə əsaslanır. Bu prinsiplərə aiddir: qanunçuluq, səlahiyyətlik, tərəflərin prosessual bərabərliyi, dövlətin və şəxsiyyətin mənafelərinin qorunması, maddi (obyektiv) həqiqətin əldə edilməsi mümkünlüyü, aşkarlıq, qənaətlilik, çəkişmə və s.

Bu prinsiplərin heç biri mülki və ya cinayət mühakimə icraatı formasında ifadə olunmur. Çünki inzibati-hüquqi mübahisələr məzmununca daha sadədir. Bu baxımdan tərəflərin qarşılıqlı davranışının və mübahisənin hüquqi qiymətləndirilməsi ədalət mühakiməsinə səciyyəvi olan dəqiqliyi tələb etmir.

Sualı yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdik ki:

1. İnzibati-prosessual fəaliyyət - xüsusi səlahiyyətli dövlət orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin dövlət idarəetmə prosesində həyata keçirilən və inzibati prosedura və ya inzibati yurisdiksiya formasında ifadə olunan hüquqyaratma, hüquqtətbiqetmə və hüquq-mühafizə fəaliyyətidir.

2. İnzibati prosessual fəaliyyət iki variantda ifadə oluna bilər:

- a) inzibati prosedura;
- b) inzibati yurisdiksiya.

3. İnzibati prosedura (operativ-sərəncamvermə icraatı) - dövlət idarəetmə orqanları və onların vəzifəli şəxsləri tərəfindən eynicinsli və müsbət xarakterli, yəni əsasında inzibati-hüquqi mübahisə olmayan işlərin həlli üzrə inzibati hüquq normaları ilə tənzimlənən fəaliyyət qaydasıdır.

4. İnzibati yurisdiksiya - dövlət idarəetmə orqanları və onların vəzifəli şəxsləri tərəfindən mənfi xarakterli, yəni əsasında inzibati-hüquqi mübahisə olan fərdi inzibati işlərin həll edilməsi və zəruri hallarda müvafiq hüquqi sanksiyaların inzibati qaydada (məhkəməyə müraciət etmədən) tətbiq edilməsi üzrə qanunvericiliklə tənzimlənən fəaliyyət qaydasıdır.

5. İnzibati prosesual fəaliyyətin həyata keçirilməsinin prinsiplərinə qanunçuluq, səlahiyyətlilik, tərəflərin prosesual bərabərliyi, dövlətin və şəxsiyyətin mənafelərinin qorunması, obyektiv həqiqətin əldə edilməsi, habelə aşkarlıq, qənaətlilik, çəkişmə və s. aid oluna bilər

Sual 3. İnzibati yurisdiksiya

Yurisdiksiya latın mənşəli “jurisdiction” sözündən götürülüb, “məhkəmə orqanlarının səlahiyyət həddi, yaxud dövlətin bu və ya digər faktlara hüquqi qiymət vermək, hüquqi mübahisəni və məsələləri həll etmək səlahiyyətidir”. Bir sıra hüquq ədəbiyyatlarının təhlilinə əsaslanaraq demək olar ki, yurisdiksiya dövlət hakimiyyət fəaliyyəti kimi - hüquqi mübahisələrə qanunun tətbiq edilməsindən və mübahisə barəsində hüquqi aktların qəbul edilməsindən ibarətdir. Başqa sözlə desək, hüququn həyata keçirilməsi baxımından o, hüquq tətbiqetmə fəaliyyətidir. Bu fəaliyyət zamanı yurisdiksiya hüquq tətbiqetmə kimi məlumatın yığılmasından, onun tədqiq edilməsindən, qiymətləndirilməsindən və qərarın qəbul edilməsindən ibarətdir.

Bir qayda olaraq, hüquq tətbiqetmə fəaliyyəti səlahiyyətli orqanların hakimiyyət xarakterli hərəkətləri vasitəsilə ictimai münasibətlərin təşkilinə, vətəndaşların subyektiv hüquqlarının realizəsinə (işə qəbul etmə, təqaüdlərin təyin edilməsi, müəyyən fəaliyyətin həyata keçirilməsinə icazənin verilməsi və s.) yönəlmişdir. Lakin real həyatda çox vaxt hüquq norması ilə faktiki vəziyyət arasında ziddiyyət yaranır. Bu ziddiyyət ya mübahisədən, ya da normada müəyyən edilmiş qaydadan yaranır. Bu hallarda səlahiyyətli dövlət orqanların müdaxiləsi tələb olunur və hüquq mühafizəetmə fəaliyyətinə obyektiv tələbat yaranır. Onun tərkib hissələri aşağıdakılardır:

- a) yoxlama-nəzarət fəaliyyəti;
- b) hüquq normalarının təmin edilməsi üzrə fəaliyyət (hüquq təminatı);
- c) hüquqi mübahisələrin və hüquq pozuntuları haqqında işlərin araşdırılması;
- ç) dövlət məcburetmə tədbirlərinin tətbiqi üzrə fəaliyyət.

Hüquqi məzmununa görə yurisdiksiya hüquq mühafizə fəaliyyətinin tərkib hissəsi olub, onun müstəqil və əsas növüdür. Ümumi hüquqi prinsiplərə əsaslanan yurisdiksiya dövlət fəaliyyətinin müstəqil növü kimi özünün sosial təyinatına, mahiyyətinə və funksiyalarına malikdir.

Hüquq ədəbiyyatlarında klassik hüquqsünaslar tərəfindən yurisdiksiyanın aşağıdakı növlərini fərqləndirilir:

- Cinayət hüquqi;
- mülki hüquqi;
- inzibati hüquqi;
- intizam hüquqi;
- iqtisadi hüquqi.

İnzibati yurisdiksiya dövlət idarəetmə orqanının və vəzifəli şəxslərin fərdi inzibati işlərin həll edilməsi və müvafiq hüquqi sanksiyaların inzibati qaydada (məhkəməyə müraciət etmədən) tətbiq edilməsi üzrə qanunvericilik aktları ilə müəyyən edilmiş fəaliyyətdir.

İnzibati yurisdiksiyanın dövlət hakimiyyət fəaliyyəti kimi mahiyyəti, qanunun hüquqi mübahisələrə tətbiq edilməsi və onlara dair hüquqi aktların qəbul edilməsindən ibarətdir. Adı çəkilən fəaliyyət mübahisənin həll edilməsinə yönəlmişdir. Mübahisəni həll

etmək üçün işdə mövcud olan bütün sübutları və işin bütün hallarını təhlil etmək lazımdır. Mübahisə ona görə hüquqi adlanır ki, prosesdə olan tərəflər qanunla nəzərdə tutulmuş hüquqları və vəzifələri yerinə yetirmirlər, yaxud lazımı qaydada yerinə yetirmirlər. Qanunvericilik bu növ mübahisələrin həll edilməsi üzrə səlahiyyətli dövlət orqanlarının xüsusi fəaliyyətini şərtləndirir. Bu fəaliyyət qanunvericiliklə tənzimlənir və qanuna əsaslanır.

Beləliklə, inzibati yurisdiksiya fəaliyyətinin xarakteri və onun məqsədi göstərir ki, o, hüquq tətbiq etmə fəaliyyətidir.

İnzibati yurisdiksiya fəaliyyəti mahiyyətcə yeni hüquqi normaların yaradılmasında deyil, mövcud olan normaların hüquqi mübahisələrə tətbiq edilməsindən ibarətdir. Hüquqi mübahisəni təhlil etdikdən sonra inzibati xəta haqqında işi də həll etmək olar. Deməli, inzibati yurisdiksiya fəaliyyətinin əsas məqsədi hüquqi mübahisənin həll edilməsindən, digər məqsədi isə inzibati xəta haqqında işin mahiyyəti üzrə baxılmasından ibarətdir.

Beləliklə, inzibati yurisdiksiya dövlət fəaliyyətinin müstəqil növü kimi qanunqüvvəli hüquq tətbiq etmə və hüquq mühafizə etmə fəaliyyətidir.

İnzibati yurisdiksiyanın xüsusiyyətləri aşağıdakılardır:

1) İnzibati yurisdiksiyanın əsası dövlət idarəetmə sahəsində inzibati hüquqi normalarla nizamlanan idarəçilik xarakterli ictimai münasibətlərin iştirakçıları arasında yaranan spesifik mübahisələrdir. Məsələn, inzibati hüquqlar barəsində mübahisələr və ya inzibati-hüquqi mübahisələr.

İnzibati hüquqi mübahisələr aşağıdakı hallarda baş verə bilər:

- idarəedən tərəfin təşəbbüsü ilə (vətəndaşın inzibati məsuliyyətə cəlb olunması barədə məsələ qaldırıldıqda);

- icra hakimiyyəti subyektinin təsirinə məruz qalan idarəedilən tərəfin təşəbbüsü ilə;

- müxtəlif idarəetmə subyektləri arasında (eyni və ya müxtəlif səviyyəli icra orqanları arasında);

- xüsusi hüquq mühafizə orqanlarının təşəbbüsü ilə (prokurorun protesti əsasında).

2) İnzibati hüquqi mübahisələrin əsasını (bu mübahisələrin həll edilməsi prosesində mübahisə edən tərəflərin davranışı hüquqi cəhətdən qiymətləndirilir) fərdi inzibati işlər təşkil edir. İnzibati yurisdiksiyanın məzmununu hər bir işin baxılması deyil, yalnız mübahisəli işlərin baxılması təşkil edir (məsələn, inzibati xəta haqqında iş baxılması, vətəndaşların şikayətlərinə baxılması).

3) İnzibati hüquqi mübahisələrin həlli müəyyən qaydanın mövcudluğunu nəzərdə tutur (fərdi işlərə baxılmasında rəhbər tutulan qaydalar).

4) İnzibati yurisdiksiyanın hüquqi tənzimlənməsi yurisdiksiyaya hüquqi xarakter verir və onun çərçivəsində xüsusi növ hüquqi münasibətlərin yaranması üçün əsas yaradır. Məsələn, inzibati prosesual münasibətlər və bu münasibətlərdə praktiki olaraq

inzibati hüququn maddi normaları həyata keçirilməsi.

5) İnzibati yurisdiksiya prosessual kateqoriya kimi, son nəticədə dövlət idarəetmə sahəsində sabit hüquq qaydasının təmin edilməsi məqsədlərinə xidmət edir.

6) Ədalət mühakiməsindən fərqli olaraq, inzibati yurisdiksiya subyektlərin çoxluğu ilə xarakterizə edilir və burada dövlət idarəetməsinin müxtəlif sahələrində olan ictimai münasibətlərin çevik olaraq hüquqi müdafiəsi təmin edilir. Lakin bir çox hallarda onun məhkəmə yolu ilə həyata keçirilməsi mümkündür.

7) İnzibati yurisdiksiyanın hüquqi nəticəsi müvafiq birtərəfli və hakimiyyət xarakterli təsirdən ibarətdir. Bu təsirin son nəticəsi ya mübahisənin obyektı olan fərdi inzibati hüquqi aktın qəbulu, yaxud müxtəlif şəxslərin, (təşkilatların) davranışlarının qanunsuzluğu və ya qanuniliyi, yaxud da dövlət idarəetmə sahəsində hüquq qaydasının bərpası və müdafiəsi naminə müvafiq məcburetmə tədbirlərinin tətbiq edilməsinin zəruriyyəti barədə məsələnin həllidir.

8) İnzibati yurisdiksiya dövlət idarəetmə sahəsində hüquq qaydasının təmin edilməsi məqsədlərinə xidmət edir.

İnzibati yurisdiksiya fərdi inzibati işlərin xarakterindən asılı olaraq müəyyən ifadə formalarına malik olmalıdır. Bu işlərin hər birinin özünəməxsus xüsusiyyətləri var. Onlar təyinat, təşkilati-hüquqi forma və subyekt baxımından bir-birindən fərqlənirlər.

Aparılan təhlillər əsasında inzibati icraata aşağıdakı kimi anlayışı vermək olar: İnzibati icraat səlahiyyətli subyektlərin fərdi inzibati işlərin baxılması və həll edilməsi üzrə hüquq normaları ilə tənzimlənmiş fəaliyyətidir.

İnzibati Xətalər qanunvericiliyinin və mövcud olan inzibati prosessual normalarının təhlilinə əsasən inzibati icraatın aşağıdakı növlərini göstərmək olar:

- inzibati xəta haqqında iş üzrə icraat;
- intizam icraatı;
- şikayətlərin baxılması üzrə icraat.

İnzibati yurisdiksiyanı yalnız yuxarıda göstərilən xüsusiyyətlər xarakterizə etmir. İnzibati yurisdiksiyanın xarakteristikasında onun yerinə yetirdiyi funksiyalar həyata keçirilməsinin əsasını təşkil edən prinsiplər mühüm rol oynayır.

İnzibati yurisdiksiyanın funksiyaları onun hüquq tətbiqetmə fəaliyyətinə məxsusluğu ilə əlaqədardır.

Mühafizəetmə funksiyası hüquq pozuntuları haqqında işlərin baxılması zamanı həyata keçirilir. Bu icraatın yurisdiksiya normaları və onların maddi məzmunu inzibati məsuliyyət müəyyən edən inzibati hüquqi normalardır. Adı çəkilən normaların məqsədi Azərbaycan Respublikasında insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını, onların sağlamlığını, əhalinin sanitariya-epidemioloji salamatlığını, ictimai mənəviyyəti, mülkiyyəti, şəxslərin iqtisadi maraqlarını, ictimai qaydanı və ictimai təhlükəsizliyi, ətraf mühiti mühafizə etməkdən, idarəçilik qaydalarını qorumaqdan, qanunçuluğu möhkəmləndirməkdən, inzibati xətalərin qarşısını almaqdan və s. ibarətdir.

Mühafizəetmə funksiyası əlavə olaraq inzibati tənbehlərin tətbiqi və inzibati

yurisdiksiya orqanlarının inzibati xətalərin törədilməsinə kömək edən səbəbləri və şəraiti aradan qaldırılmaq üzrə fəaliyyətlərində də özünü biruzə verir.

Tərbiyəetmə funksiyası hüququn və əxlaqın qarşılıqlı əlaqəsindən irəli gəlir. İnzibati yurisdiksiya təqsirli şəxsin mənəviyyətinin formalaşması vəzifəsinə tabedir. Bu öz əksini dolayı yolla Azərbaycan Respublikası İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 21-ci maddəsində tapıb: “İnzibati tənbeh məsuliyyət tədbiridir və inzibati xəta törədən şəxsi qanunlara əməl edilməsi ruhunda tərbiyələndirmək, habelə həm inzibati xəta törətmiş, həm də başqa şəxslər tərəfindən yeni inzibati xəta törədilməsinin qarşısını almaq məqsədi daşıyır”. Fikrimizcə, adı çəkilən funksiya insanları qanunlara əməl etmək ruhunda tərbiyə edir. Tədqiq olunan sahədə təsiretmənin əsas vasitəsi iş üzrə qəbul edilmiş qərarın özüdür. Bu baxımdan qəbul edilmiş qərarın həm hüquq normalarına tam uyğunluğu, həm də onun ədalətliyi əhəmiyyətli şərtidir. İnzibati yurisdiksiya prosesinin düzgün və dəqiq təşkili əsaslı olaraq dövlətimizdə qanunçuluğu bərqərar edən amil kimi qiymətləndirilir.

Tənzimləyici funksiya. İnzibati yurisdiksiya vasitəsilə normativ (fərdi) əsaslarla həyata keçirilir. Tənzimləyici funksiyalar normativ göstərişlər vasitəsi ilə hüquq subyektlərinin real hərəkətlərinə aid olunmaqla yerinə yetirilir. Tənzimləyici funksiya inzibati yurisdiksiyanın idarəçilik aspektini əks etdirir. İnzibati yurisdiksiya idarə edilən obyektin davranışını maddi hüquq normalar vasitəsilə müəyyən edilmiş davranışa uyğunluğunu əldə etmək üçün obyektin davranışını tənzimləməlidir. İnzibati yurisdiksiya və inzibati-prosessual fəaliyyət inzibati prosesin tərkib hissəsi olmaqla ümumi və xüsusi hissə kimi qarşılıqlı əlaqədədirlər.

İnzibati yurisdiksiyanın prinsiplərinə aiddir:

1) Qanunçuluğun təmin edilməsi prinsipi inzibati yurisdiksiyaya aid edildikdə, o nəinki qanunların və qanunqüvvəli aktların səlahiyyətli orqan (vəzifəli şəxslər) tərəfindən, həmçinin vətəndaşlar tərəfindən dəqiq və ciddi surətdə yerinə yetirilməsindən, habelə bu aktların lazımı surətdə tətbiq edilməsindən ibarətdir. Göstərilən prinsip qanunvericiliklə müəyyən edilmiş orqanların və vəzifəli şəxslərin dairəsinin müəyyənləşdirilməsində və onlara inzibati yurisdiksiya səlahiyyətlərini həyata keçirmək hüququnun verilməsində öz əksini tapır.

İnzibati yurisdiksiyanın həyata keçirilməsi qaydası qanunvericiliklə tənzimlənir.

2) Maddi həqiqət prinsipinin mahiyyəti işin baxılması zamanı iş üzrə bütün halların araşdırılmasından, onların həqiqətdə mövcud olmalarını müəyyən etməkdən, işin bir tərəfli baxılmasının qarşısını almaqdan, iş üzrə ədalətli və əsaslı qərarın qəbul edilməsini təmin etməkdən ibarətdir.

3) Aşkarlıq prinsipi Azərbaycan Respublikası İXM-in 50-ci maddəsində aşağıdakı redaksiyada nəzərdə tutulub:

“Dövlət və ya kommərsiya sirlərinin, şəxsi və ailə sirlərinin, yaxud qanunla qorunan digər sirlərin yayılmasına gətirib çıxara bilən hallar, həmçinin inzibati xətalər haqqında işlər üzrə icraatda iştirak edən şəxslərin, onların yaxın qohumlarının təhlükəsizliyinin təmin edilməsi halları istisna olmaqla, inzibati xətalər haqqında işlərə

açıq baxılır. İnzibati xətlər haqqında işlərin qapalı baxılmasına zərurət olduğu halda, bu barədə qərardad qəbul edilir”.

4) Qənaətlilik prinsipi inzibati yurisdiksiya zamanı həm işin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş müddətlərdə baxılmasında, həm də iş üzrə tətbiq edilə biləcək inzibati tənbehlərin (dövlət məcburetmə tədbirlərinin) hər hansı bir növünün seçilib və tətbiqində özünü biruzə verir. Məsələn: İXM-ə əsasən, “... inzibati həbs növü nəzərdə tutan inzibati xətlər haqqında işlərə inzibati xəta haqqında protokol daxil olduğu gün ... baxılır ...”.

5) İnzibati xəta haqqında işlərin baxılması zamanı müstəqillik prinsipi işin baxılması üzrə öz vəzifələrini digər dövlət orqanına verilməsini, habelə aşağı orqanlar tərəfindən qərarın qəbul edilməsi prosesinə yuxarı orqanların müdaxilə etməməsini nəzərdə tutur.

6) İnzibati yurisdiksiyanın dövlət dilində, yaxud yerli əhalinin dilində həyata keçirilməsi prinsipi. İXM-ə əsasən, Azərbaycan Respublikasında inzibati xətlər haqqında işlər üzrə icraat Azərbaycan dilində, yaxud müəyyən ərazidəki əhalinin çoxluq təşkil edən həssəsinin dilində aparılır.

Nəticə

Mühazirənin yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, plana daxil edilmiş sualların açıqlanması ilə mənimsənilməsi zəruri olan hüquqi biliklər həm nəzəri, həm də təcrübi cəhətdən böyük əhəmiyyət kəsb edir. Plan üzrə verilən məlumatlar “Polis haqqında” Qanunun 3-cü maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən polisin qarşısında duran əsas vəzifələrin, 13-cü maddəsinə əsasən polis əməkdaşının ümumi vəzifələrinin, 14-cü maddəsinə əsasən “ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi sahəsində” və 16-cı maddəsinə əsasən “yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində” polis əməkdaşının vəzifələrinin qanunvericiliyə müvafiq olaraq yerinə yetirilməsinin hüquqi bazasını təşkil edir.

Mühazirənin gedişatı prosesində cinayətkarlığa və digər hüquqpozmalara qarşı mübarizədə polisin inzibati fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri olan inzibati yurisdiksiya fəaliyyətinin rolunun böyük olduğu qeyd edilmişdir. Digər tərəfdən isə inzibati yurisdiksiya fəaliyyətinin qanunvericiliyə müvafiq olaraq həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə mühazirənin vasitəsi ilə mənimsənilməsi zəruri olan hüquqi biliklərin sizin hər biriniz tərəfindən daha dərinlən və ətraflı öyrənilməsi gələcək fəaliyyətinizin əsas şərtlərindən biridir. Mühazirədə qeyd edilən məlumatları mənimsəməklə sizlər gündəlik xidməti vəzifələrinizi həm inzibati xətalara qanunvericiliyinə müvafiq olaraq, həm də qanunçuluq çərçivəsində həyata keçirəcəksiniz. Digər tərəfdən inzibati yurisdiksiya fəaliyyəti ilə polisin əksər xidmətlərinin məşğul olduğu üçün bu biliklərin əldə edilməsi bütün polis əməkdaşları, xüsusən də gələcəkdə aidiyyəti hüquq tətbiqetmə fəaliyyəti ilə məşğul olan heyət üçün zəruridir.